לא יחפור פרק שני בבא בתרא יט.

מסורת הש"ס

א) לעיל י"ז: ע"ש [תוספתא ס"ח], ב) שבת מז:, ג) שם מח., ד) [ובמות לח: ע"ש], ה) [שבת עג: וש"נ], ו) מהרי"ם תתם הכמ, ז) מהרי"ם ריסמס, ח) ס"ו פירכתא.

תורה אור השלם

1. יגיד עליו רשו מקבה אף על עולה: איוב לו לג
2. והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים: דברים יא יא

גליון הש"ם

גמ' **ואיבא** דרבי לחי מרבי. סעין יא סוסה [שם ע"ש] לא ס"ש ום"ש:

הגהות הב"ח

(א) גמ' רש"ל מוקמא דמתתא כל"ל יקן כמתון: (ב) שם ואת מתלת ראת דסיד ואת הסלעים: (ג) שם ולימנו מדא מינייהו כאיתן דלימא יגיד עליו דיעו אלא אמר רבא: (ד) ר"ש"ל ר"ם ומתנא ר' אומעיל וכו' אלו וקתני חול נגייהו: (ה) ר"ה נגרמת וכו' שאמת המים עשרי להיות: (ו) ר"ה שיפוק וכו' לא אינ מגא כל"ל ומיכת לית נמתק: (ז) תוס' ד"ה תמוס וכו' הקונטרס כאן דמסברין את הקרקה ואין: (ח) **באר"ה** לימתר מפני שהסלעים: (ט) ר"ה דמתמימי וכו' שהתם מחום הטמם: (י) ר"ה המרכיב וכו' ברחוק ג'. ר"ב ע' ע' פר' ר"ה מס' כלאים פ"ז:

רבינו גרשום

איבא לא שנו דבר' שפחים סני אלא מן המחמצן. אותו מקום ששורין בה בגדי כביסה עם צואת כלבים להכי קרי ליה מחמצן דכי היכי דמניחין את העיסה עד שתתחמץ דלא נגעי בה כך מניחין אלו בגדים דלא נגעי בהו עד שישורו יפה ולהכי פני ברחוק ג' שפחים דלא אולי טפי ולא מנתנו מן הכותל: אבל מן הנדיין. מקום שמכבסין הבגדים עצמן בתוך המים ומכין אותם ומנתנין על הסלעים מש"ה צריך להרחיק ד' אמות: איבעיא להו ופר בפיר תנן. דשמעת לבר מג' שפחים כלומר דתרוייהו צריך למעבר להרחיק ג' שפחים ולסייד שוב החפירה בפיר או דלמא אי סר בפיר תנן דשמעת מר ג' שפחים ה) אמר ליה פשיטא דאי סר בפיר תנן דא"כ דס"ד דוסר בפיר תנן הא בבא אחריתי דקתני מרחיקין את הנפת ו) (כלומר) סד בפיר אי אתרייהו בבי דסד בפיר ליעבינהו להנהו תרי בבי כחדא לא יתסור אדם כו' ומרחיקין את הנפת כו' ולתנינהו בתרייהו חד וסד בפיר דשמעת אכולהו תתי זמני וסד בפיר ל"ל דלמא לעולם אימא לך דתרוייהו וסד בפיר נינהו והאי דלא עיבר להו משום דתרוייהו צריכי דלא דמי הייקא דרישא להרקא דסיפא הרחק דרישא משום מתנא מחמת לחלות מים דשיח ובורות. והאי הייקא דסיפא דהבלא הוא דנפת וחבל ומלח כולהו מסרי הבלא נינהו וקשי טפי ומ"ה צריך למיתבינהו תרוייהו דמחדא לא נפקא איהך ומיהא לא תפשוט. ת"ש זה מרחיק ג' שפחים מכאן כשיעור כתל בורו וסד בפיר הבור זה נמי אידך וטעמא מאי בעי להרחיק ג' שפחים כל חד וחד ולפיר משום דבא בידים דארגא רפיא היא. אבל לאו בא בידים דהוה צנעא חזקה לעולם לא צריך לבור בפיר אם ירחיק ג' שפחים אלמא תפשוט מהכא דאו סד בפיר תנן לא לעולם מהא לא תפשוט ה"ה דאפי' לא בא בידים בעי ג' שפחים ולסד בפיר קמ"ל דלא: מ"ש גבי מתני' דקתני פלעים משום הבלא ומ"ש גבי דשמנה דמשום הבלא נמי היא דקתני חול ולא פלעים: וא"ל אביי וכי דרכן של בני אדם להטמין בלשונות של ארגמן ואפ"ה קתני להו פלעים נמי אע"ג דאין דרכן להטמין ליתיהו: ניחי צמר והוא צמר הגדל מן הבהמה כמו שהוא. ציפי צמר זהו צמר פרוש ומלוכן לצורך צביעה. וי"א ציפי צמר כריכות צמר

עין משפט נר מצוה

ב א מי' פ"ש מהלכות שמיטה הל' ז' סמג עשין סב טוש"ע מ"מ מי' קנה סעיף י:
י ב מי' שם הלכה ה ועי' מי' במ"מ מי' שם סעיף יא:
יא ג מי' שם הל' ז' טוש"ע שם סעיף י:
יב ד מי' פ"ד מהל' שבת הל' ז' סמג לאין שם טוש"ע א"ח מ' רנו סעיף ב:
יג ה מי' ופמג שם טוש"ע א"ח מ' רנו סעיף ז:

מוסף רש"י

סלע הבא בידים. קרקע רך מתחמם מלהיו (לעיל יז:). **במה** טומנין. הבא לסלק קדירה מעל גבי כירה לעומתה כדבר אחר, ואמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסיף הבל אלא בדבר המעמיד הבל, מי הוא המוסיף יאמור (שבת מז:). **בבדיי** צמר. כמות שנגזזו (שם מח:). **ובציפי** צמר. לאחר שנצבעו ונטוה כמין מחצלות מסעיפין (שם). ובלשונות של ארגמן. לאחר שנצבע ומוכרן אותן נעין לשונות מרוכן לעוטין (שם).

רבינו גרשום (המשך)

גדול כדרך שמבריאין הסוחרין מבדיקתן. ולשונות של ארגמן צמר שאינו טווי שצובעין בארגמן כדי לנטות ורוב צביעתו היה ארגמן. ובמרכין צמר שמסרין מן הבגדים לאחר שמכבסין אותן: יגיד עליו רעו. יוכיח עליו כלומר תנא במתני' [פלעים] דמסקא הבלא וה"ה לחול דמסיק הבלא טפי תנא התם גבי שבת חול דאין טומנין משום דקא מבשל בשבת ה"ה לפלעים דמכשלין טפי. ואי יגיד עליו רעו דמשמע תרוייהו ליתנינהו הרוייהו פלעים וחול גבי בור או בחדא מתני' ודייניהן שוין אע"ג דלא כתיב באידך אלא בחד' מינייהו ודאי אמרי' יגיד עליו [רעו] ויוכיח על משנה זו ה"ה לחרוייהו אלא לאו ש"מ מדלא קתני לה הכי דלא אמרי' תני פלע וה"ה לחול תנא התם חול וה"ה לפלע ואבתי דדר קושין לדוכתא: דמשתבר לה לקרדה. שמשתברין בפלעים הקרדה ולהכי לא תנא אין טומנין בפלעין דלא אתי לאטמוני בגויהו. וחול אמאי לא תנא הכא גבי כותל משום דזהו מגנג חול דמחמם חמים. כלומר אם מניחין אותם במקום שמתחמם מחמת דבר אחר או מחמת חמה או מחמת אור הכירה מתחמם ומוסיף הבלא להכי אין טומנין שמתחמם מחמת כן: אבל מקרירי קרור. כשהוא מונח במקום קור בטומא מתקרר יותר ולא מייק כלל לטחול להכי לא הנא ליה והא קתני ר' הושעיא בתוספתא דדיה הני דמתני' וקתני חול. דתני בהדי הני דרישא דמזקי משום מתנתא לחלות. ולא קתני לה בהדי הנך דסיפא דנפת וחבל דהנהו משום הבלא. ומקשי' מי לא תנן אמת המים וקתני נברכת הכובסין אע"ג דלא צריך הכא נמי ליתני חול ומשני אמת המים ונברכת הכובסין תרוייהו צריכי דאי תנא אמת המים דמרחיקין ג' שפחים הוה אמינא משום דקביעי כל הימים מרחיקין דמקלקל לכותל אבל נברכת הכובסין דלא קביעי דמים מכונסין נינהו אימא אין מרחיקין: דקון וקיימי ומחליפין בקרקע ואתיין עד היסוד מש"ה מרחיקין אבל אמת המים דלא קון וקיימי דדרך הליכתן קא אזלי ואין מחליפין אימא דלא צריך לרחוקי קמ"ל דוראי צריך: **פשקא** מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה. משום דנכנסים שרשים של זרעים בכותל כדאמר לקמן ומרעי לי'. הואיל דהני מחרישה למה לי לימתני זרעים פשיטא דאין

ס"ג ר"מ **בא** בידים אין לא בא בידים לא. אלמא לו סד בפיר תנן דלוקה בא בידים בעי הרחקה ופיר ומשני הוא הדין לא בא ובא בידים מיתסר ליה כו' ויש ספרים דלא גרסי הא דיוקא אלא משני בא בידים שאני ולקמרי לה מאי קמרי כו' ואין נראה דהיכי בעי למיפסט וסד בפיר תנן הא מיכא למיבעי הכא דרבי יהודה גופיה מי מרוייהו בעי מי לאו כיון דהשתא סבר דאין מילוק בין בא בידים לבא בא:

משום דמשתבר. פי' הקונטרס (ו) דמסברין הקדירה אין דרך להטמין בהן ואם תאמר אכמי מיקשי וכי דרך להטמין בגיזי צמר כדפריך לעיל וי"ל דלעיל הוה בעי למימר דאין דרך להטמין בסלעים לפי שהכל יולא מבין הסלעים ואינו מתקיים ואעפ"כ לפעמים טומנין בהן להכי פריך שפיר מגיזי צמר דתני לה משום דלפעמים טומנין בהן אבל הכא קאמר דאין דרך להטמין כלל בהן לפי שמסברין הקדירה והואיל ומילתא דלא שכיח היא כלל לא חש למיתנייה ועוד יש לפרש דכיון דלא שכיחא היא כלל שרי להטמין בהן דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו בהו רבנן וכן מנהג שלנו שאנו נוהגין להטמין בסלעים שהאש יולא מהן שקורין קילו"ש אבל מ"מ קשיא מה שהקשה בקונטר' דבכל מקום הוי שיתוך לשון מלודה כמו בחלו מגילות (ב"מ דף כו.) דשתף טפי ובפ' הכונה (שבת דף קכ:) דכיון דמשתכי לא עבדי הכי ובפרק קמא דתענית (דף מ.) אם לאית דור שהשמיס משתכין עליו כמחוסת ומפרש ר"ת בענין אחר דמשתכי דהכל שלהן מקלקל המאכל ולר"י נראה כפירוש רבינו חננאל דמה שאמר להרמיקס משום דמשתכי שמלקין את האדם ומחלידים אותה ומעלין עפר ניחוח כדאמרינן לקמן גבי זרעים ולא משום הבל דאין מוסיפין שום הבל וטומנין בהן ואפילו לפי הספרים דגרסי סלעים היינו טעמא דלא קתני להו התם יש לפרש דהכי קאמר דלהכי לא קתני להו התם משום דטעמא דהכא שצריך להרמיקס לא משום הבל אלא משום דמשתכי וה"ל מדבדי הבית לאיה מירוש לאמי דגרסי' (ו) התם אימר (ח) שהסלעים מרחיקין (ז) והכא אימר שאין הסלעים מרחיקין ג"כ יוסי כאן וכאן אין הסלעים מרחיקין אלא מפני שעושים עפר

מיחוס ומלקין מרעית הכותל:

דמחממי חיים. והא דאמר בפ' כירה (שבת דף לח:) ד"ה ולא) ביצה אין עוטמין אותה לא בחול ולא בחמין דרכים התם בחול שהוחם (ט) מחמת השמש דומיא דחמין דרכים:

(שיין לע"ב) **המבריך** את הנפן. פירוש נפן יחידי שהוא מוסרם בחרן וכופף את הנפן בחלעיתו ומכסהו בקרקע ובפרש שם וקאמר מוחר לזרוע את הלדדין דלף על גב שאינו רחוק שלשה טפחים ויוצק עם הנפן מתחת

לא משכחת ליה אי בטרפא הדר פארי: ולא נברכת הכובסין וכו': אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [א]לא שנו אלא מן המחמצן [ב]אבל מן הנדיין ד' אמות תניא נמי הכי נברכת הכובסין ד' אמות והא אנן תנן ג' טפחים אלא לאו ש"מ כדרב נחמן [ג]ואיבא דרמי להו מירמי תנן נברכת הכובסין ג' טפחים והתניא ארבע אמות אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא קשיא כאן מן המחמצן כאן מן הנדיין רב חייא בריה דרב אויא מתני לה בהדיא אלא אם כן הרחיק משפת מחמצן ולכותל ג' טפחים: וסד בסיד: איבעיא להו וסד בסיד תנן או דילמא אי סד בסיד תנן [ד]פשיטא דוסד בסיד תנן דאי סלקא דעתך דאו סד בסיד תנן אם כן ליערבינהו וליתנינהו דילמא משום דלא דמי האי היזקא להאי היזקא רישא היזקא [ה] דמתונא סיפא היזקא דהבלא ת"ש [ו]רבי יהודה אומר סלע הבא בידים זה חופר בורו מכאן וזה חופר בורו מכאן זה מרחיק ג' טפחים וסד בסיד וזה מרחיק ג' טפחים וסד בסיד טעמא דבא בידים הא לא בא בידים לא ה"ה דאף על גב דלא בא בידים נמי סד בסיד ובא בידים איצטריכא ליה סד"א כיון דבא בידים ליבעי רווחא טפי קמ"ל: מרחיקין את הנפת ואת הזבל ואת המלח ואת [ז] הסלעים וכו': תנן התם [ח]במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בנפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול בין לחין בין יבשין מאי שנא הכא דקתני סלעים ולא קתני חול ומאי שנא התם דקתני חול ולא קתני סלעים אמר רב יוסף לפי שאין דרכן של בני אדם להטמין בסלעים אמר ליה אביי וכי דרכן של בני אדם להטמין בגיזי צמר ולשונות של ארגמן דתניא [ט]הטומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין ואין מטלטלין אותן [י]אלא אמר אביי [יא]יגיד עליו ריעו תנא הכא סלעים וה"ה לחול תנא התם חול והוא הדין לסלעים א"ל רבא אי יגיד עליו ריעו ליתנינהו לכולהו בחדא וליתני חדא מנייהו באידך [יב] וה"ה לאידך אלא אמר רבא התם היינו טעמא דלא קתני סלעים משום דמשתכי לה לקדרה הכא היינו טעמא דלא קתני חול משום דמחמימי חיים ומקרירי קריר והא תני רבי אושעיא חול התם במתונא תנא דידן נמי ליתני ולוקמיה במתונא הא תנא ליה אמת המים אטו מי לא קתני אמת המים וקתני

נברכת הכובסין הנהו צריכי דאי תנא אמת המים משום דקביעא אבל נברכת הכובסין דלא קביעא אימא לא ואי תנא נברכת הכובסין משום דקון וקיימי אבל אמת המים לא צריכא: מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה וכו': זרעים תיפוק ליה משום מחרישה במפולת יד מחרישה ותיפוק ליה משום זרעים בחורש לאילנות ותיפוק ליה משום מיא [יג]תנא בארץ ישראל קאי דכתיב [יד]למטר השמים תשתה מים למימרא דזרעים לצדדין

הקרקע כיון דמעל הקרקע ליכא עירבובי שרי כדמוכח בעירובין (דף לג.) ובמסכת כלאים (פ"ד) דזה סומך לגדר מכלאי וזה זה מכלאי ומ"ת והיכי דמי שזורע הלדדין לי' טפחים מן הלדדין אפילו על גביו גמי ואי בלא הרחיק מן הלדדין גמי לא ומומר ר"י דמיירי כשזורע הלדדין ברחוק ג' (ו) טפחים מגפן היולא מן הקרקע מכל לד דליכא עירבוביא למעלה מן הקרקע ומכל מקום אסור לזרוע על גביו מפני שהשרשין נכנסין בתוך הגפן והוי כמרכיב זרעים בחלון דאסור ואם תאמר ומאי איירי שאר חלון גמי אסור ומומר ר"י דשאר אילנות שהן קשין מותר לזרוע על גביו כיונס בתוך החלון שהוא קשה אבל גפן שהוא רך מייסינן והאי (פירוקא) מגא ר"י בירושלמי בגמרא דהך מסנה:

זרעים באים אלא ע"י מחרישה ומשני דאפי' בלא מחרישה מצי לזרוע בסמולת יד דא"צ מחרישה בזרעים משום דשזורעין בשורים תולין שם שק מלא חבואה ומנקביין השק נקבים נקבים כשזורעין בכמה מקומות ונופלת החבואה יותר ממקום אחד ולאחר כן חורשין כדי לכסות את החבואה ולהשיגו את החבואה בשדה. אבל כשזורעין ביד משוה החבואה בשדה וא"צ מחרישה מש"ה איצטריך למתני' זרעים ומחרישה ג) דמורעים לא מפקינן מחרישה ומקשה ומחרישה מ"מ איצטריך

ה) [כ' טפחים לו סד בסיד]. ו) [מרחיקין את הנפת וכו' וסד בסיד ולא בתרוייהו נמי כעינן דוסד בסיד וכו']. ז) [ל"ל דזרעים לא מפקינן ממחרישה ומקשה ומרעים מ"מ וכו']. ח) [ל"ל דזרעים לא מפקינן ממחרישה ומקשה מ"מ וכו']. ט